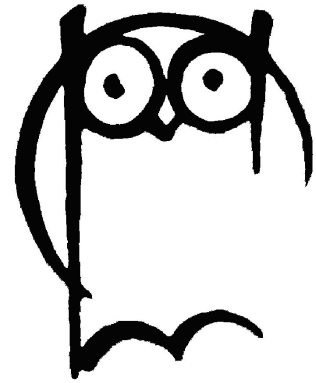


Debreceni Egyetem
Műszaki Kar
Építésmérnök tanszék



Aires Mateus testvérek térépítészete-
Térelméletük és tervezési módszerük kutatása hét épületük alapján

Készítette: **Gyöngyösi Miklós építésmérnök hallgató**
Harangi Attila építésmérnök hallgató

Belső konzulensek: Szentirmai Tamás DLA
Török Dávid DLA

Tanszékvezető: Prof. Puhl Antal DLA

Debrecen
2013.

Tartalom

1., Bevezetés	2
2., Aires Mateus testvérek építészetének elhelyezése	
2.1. Kortárs portugál építészetben elfoglalt helyük	4
2.2. Aires Mateus építész testvérek bemutatása	4
2.3. Alkotások közege: Portugália.....	7
3., Aires Mateusék tervezési elmélete	
3.1. A hely fontossága.....	8
3.2. A tervezési módszerük... ..	8
3.3. A tömeg és térképzésükről... ..	11
3.4. Térelméletükről	11
3.5. Homlokzatképzésük és anyaghasználatuk... ..	13
3.6. Belső térképzésükről... ..	14
4., A 7 épület vizsgálata	
4.1. Lisszabon, Rektorátus épülete	15
4.2. Lisszabon, Mar de Oriente	18
4.3. Moura, tömbbeépítés	20
4.4. Cascais, Világítótorny Múzeum	22
4.5. Vila Nova, általános iskola	26
4.6. Sines, Kulturális központ.....	29
4.7. Alcacer do Sal, Idősek otthona.....	32
5., Összegzés	34

1., Bevezetés

Építészeti tanulmányaink során megismerkedtünk az Aires Mateus iroda munkáival, és elkezdtünk komolyabban érdeklődni a munkásságukkal kapcsolatban. A Campus Hungary ösztöndíjnak köszönhetően sikeresen kiutaztunk rövid tanulmányútra Portugáliába, így szeptember elején nyolc napig kutathattuk Airesék építészetét és a kortárs portugál építészetet Lisszabonban, Portóban és néhány kisvárosban. Mateusék építésze mellett a portugál kultúrát, építészetet és művészetet, a kortárs építészetet is vizsgáltuk, így teljesebb képet kaptunk Mateusék tervezési háttéréről és arról, hogy milyen közegből merítenek ötletet munkáikhoz.

Utazásunk során a tervezők hét középületét sikerült felkeresnünk. A hét épület hat különböző városban található, mindegyiknek különböző a funkciója, teljesen egyedi építészeti koncepció alapján épült, mégis mindegyiket áthatja Aires Mateusék térszemlélete, és a rájuk jellemző tervezői metódus. Az épületek időben 1998-tól 2010-ig terjedő időintervallumot ölelnek fel, mely már Mateusék érett, kialakult időszak, de nyomon követhetjük a téralakításuk első gondolatait, fejlődését, a Rektori épület kezdeti útkeresésétől az Idősek otthona kiforrott térelméletéig. A nagy változatosság miatt alkalmasnak találtuk a hét épületet, hogy ezek alapján mutassuk be, és vezessük végig a testvérpár tervezési módszertanát és térelméletét. A dolgozat fő témája és célja az Aires Mateus fivérek térépítészetének és tervezési metódusának kutatása és bemutatása.

A dolgozat alapja a következő hét épület: Az Universidade NOVA de Lisboa Rektori Épülete Lisszabonban, szintén Lisszabonban a Mar de Oriente üzlet- és irodaház, a Santa Marta Világítótorony Múzeum Cascais-ban, az Idősek otthona Alcacer do Sal-ban, a Kulturális Központ Sinesben, Mourában egy tömbbeépítésük és egy általános iskola Vila Nova da Barquinha-ban.

A vizsgált 7 épület:

Cascais, Santa Marta Világítótorny Múzeum



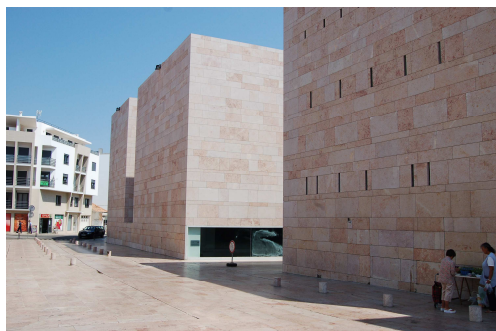
(saját készítésű fotó)

Vila Nova, általános iskola



(saját készítésű fotó)

Sines, Kulturális Központ



(saját készítésű fotó)

Lisszabon, Rektorátus épülete



(saját készítésű fotó)

Moura. tömbbeépítés



(saját készítésű fotó)

Lisszabon, Mar de Oriente



(saját készítésű fotó)

Alcacer do Sal, idősek otthona



(saját készítésű fotó)

2., Aires Mateus testvérek építészetének elhelyezése

2.1. A kortárs portugál építészetben elfoglalt helyük...

A kortárs portugál építészet meghatározó építészeti kört jelent az ezredforduló építészetében. A hagyományok beépülésével a mindennapok ezredvégi kultúrájába közelebb kerülhetünk egy európai regionális kultúrkör megértéséhez. A portugál építészet és annak nemzetközi elfogadottsága jelentős figyelmet kapott az utóbbi időben a szakírásban. Olyan építészek, mint Fernando Tavora, Álvaro Siza, Goncalo Byrne munkássága ráirányította a figyelmet a már nemzetközileg ismert építészek: Edouardo Souto de Moura, Joao Luis Carrilho de Graca és a fiatalabb építészeket képviselő: Paulo David, Joao Mendes Ribeiro, valamint az ARX Portugal, az Aires Mateus és a Promontorio iroda munkáira. ¹

Azonban Aires Mateusék munkássága párhuzamosan, de mégis más úton halad, ami miatt kitűnik a kortárs portugál építészek közül.

2.2. Az Aires Mateus építész testvérek bemutatása



(Manuel Rocha Aires Mateus és Francisco Xavier Aires Mateus) ²

Az Aires Mateus név napjainkban már összefonódott a kortárs portugál építészet fogalmával. Nemcsak Portugáliában, de a nemzetközi építész társadalomban is. A testvérpár, Francisco Xavier Aires Mateus (1964) és Manuel Rocha Aires Mateus (1963), a kortárs portugál

¹ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 6

² <http://www.archworlds.com/wp-content/uploads/2013/02/francisco-e-manuel-aires-mateus.jpg>

építészet közép generációjának tagja. A Lisszaboni Műszaki Egyetem elvégzése után a modern építészet szellemi alapjain kitartóan haladó Gonçalo Byrne műtermében dolgoztak. Gonçalo Byrne építészetét erősen áthatja a modernizmus gondolatisága. A tömegek letisztultsága, az anyagok, szerkezetek racionális, puritán használatai jellemzik épületeit.³

„Gonçalo Byrne segítségével megtanultuk a mesterségünk alapjait: hogyan kezeljük az építészetet és hogyan építsünk. Ez egy tanulási időszak volt, mely a műtermünk létrejöttéig tartott. Az első munkáink magukba foglalták a keresést, melyet erősen meghatározott a tervezés iránti eltökéltség.”⁴

Mesterüktől megfelelő alapot kaptak ahhoz, hogy a későbbi saját építészeti felfogásuk kialakuljon. A Byrne-nél tanult letisztult és racionális tervezést, a környezet és a városszövet iránti érzékenységet Mateusék mai napig szem előtt tartják tervezési munkájuknál.

A ma már külföldön is alkotó építészek, családi házaik és középületeik különleges és merőben új térszemléletével vívták ki a világ elismerését, melyet rangos építészeti díjak és elismerések sokasága bizonyít.

Az építészeti látásmódjuk meghatározója a modern építészet funkcionális tisztasága, de házaik a költői térkomponálás megtestesülései. A funkciótervezésüknél másodlagos. Meggyőződésekkel keresik az ihlető táj, a pragmatikus program és az anyag közötti összetett kapcsolatrendszer ideális együttállását, amely mindig egy lírai konceptuális tervezői hozzáállásban hoz létre épületeket.⁵

A redukció iránti vágyuk a tervezés teljes folyamatában jelen van. A tervfázisok minden szakaszában makettek sokaságával és absztraháló síkkompozíciókkal kontrollálják a tervezések következetességét. A grafikailag továbbfejlesztett végső, publikációkba szánt rajzok is azt a komplexitást tárják fel előttünk, amellyel a tervezők az alkotás folyamatát egészen az idea megvalósulásáig mindvégig egységes kompozícióként kezelik. „*A levegőt határolják le néhány fallal*” – mondja róluk Alberto Campo Baeza. A fiatal portugál építészpáros nem is tesz mást: tiszta, többszörösen átgondolt funkciórendből prioritások és magukban hordozott hierarchiák kibontásával hoznak létre komplex térstruktúrákat.⁶

Álvaro Siza mesteri egyénisége kétségtelenül megkerülhetetlen (még ma is) a kortárs portugál építészetben. Mindenki Sizától indul, mindenki igyekszik Sizától eltávolodni, majd végül mégiscsak mindenki visszatér Sizához. Siza tehetségének szellemi hatása a mai kortárs

³ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 248

⁴ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 7.

⁵ Octogon, 2009/3. szám, p. 30.

⁶ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 249-250.

portugál építészgenerációkon is nyomot hagy.⁷ Ezért érezzük úgy, hogy néhány gondolat erejéig a nagymestert is meg kell említeni, hogy Mateusék milyen viszonyban vannak vele, milyen hatással van rájuk egy Siza léptékű építészóriás.

Mateusék is a tértervezés útján indultak el, de sikerült egy új, egyedi térszemléletet kialakítaniuk. Ebben az értelemben Matusék is Sizától indultak, de hamar sikerült eltávolodniuk tőle és a saját útjukat járni a tér kialakításában. Talán az is közrejátszott abban, hogy el tudtak vonatkoztatni Sizától, hogy amíg Siza északon, Portóban alkot, addig az ő központjuk Portótól délre, az ország másik szellemi és építészeti központjában, a fővárosban van, így már csak a földrajzi elhatároltság miatt is egy teljesen más közegben alkotnak.

Egy másik értelemben is felmerül a Sizától való eltávolodás kérdése, melyet Pedro Gadanho Hatás alatt: a vulkántól a génállományig című írásában fejtett ki:

Miként egy vulkán jelenléte a közeli horizonton, Siza személyiségek hatása különösképpen termékeny terepet eredményez. Azonban éppen ezen pusztítást jelképező jelenlét majdhogynem állandósít egyfajta szorongást is. A többi nemzet építészetéhez hasonlóan a kortárs portugál építészet is egy vulkán hatása alatt él bódulatban és komoran.⁸

Mateusékat is elbűvölte a vulkán, ez alól ők sem tudtak mentesülni. A különbség abban van, hogy Mateusék megtanultak a vulkán mellett élni, és ahelyett, hogy azzal küzdöttek volna reménytelenül, hogy minél messzebb kerüljenek tőle, inkább kihasználták a vulkánhoz közeli termékeny terepet.

A teljesen egyedi, saját építészeti stílusuk és térfelfogásuk mellett ők is ugyanabban a szellemiségben alkotnak, mint a kortársaik, csak már a portugál építészet egy újabb fejezetét írják, de még mindig ugyanabban a könyvben, aminek első sorait Sizáék kezdték el. Megpróbálnak eltávolodni, a saját útjukat keresni, de a szellemi gyökereik mindig ugyanazok maradnak, amire a portugál építészek hosszú évek óta alapozzák építészetüket. Matesuéknál is ugyanazokat az építészeti elemeket, stílusjegyeket találjuk meg, amelyeket az összes kortársuknál (fehér falak, szabad gondolkodásmód, óceán metaforájának megjelenése az épületben, a hely szellemének fontossága), de a térelméletükhöz és a tervezési menetükhöz hasonló módon alkotó építészeket nem igazán találunk.

⁷ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 106.

⁸ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 313.

2.3. Az alkotások közege: Portugália

Többek között a végletekkel és a kettőséggel lehetne jellemezni Portugáliát. Az országról úgy tartják, hogy Európának hátat fordítva fejlődött, tekintetét csupán az óceánra szegezte.⁹ Ennek ellenére, vagy éppen ezért a portugálok nyitott, önálló gondolkodású és barátságos emberek. Rendkívül fontos számukra a hagyományok tisztelete és őrzése. A művészetük, melyből az építészet, a szobrászat és a díszítőművészet mellett az irodalom és a zene is említésre méltó, hasonlóan sokrétű és mélyen a kultúrában és a hagyományokban gyökerezik. Mateusékat is áthatja és meghatározza ez a nagymértékű alázat és tisztelet. A portugál táj földrajza a sziklás partvidéktől a folyóvölgyekkel tagolt síkságokon, dombságokon át a vadregényes hegyvidékekig terjed. Ez a kontraszt és az óceán megindító messzesége, az a nehezen felfogható végtelen tér is ösztönözhette őket, hogy választ keressenek az építészeti térre és megfogalmazzák róla saját gondolataikat. Azt, hogy a páratlanul színes és változatos természeti kincsek, a gazdagon rétegezett múlt, a fenséges történelmi emlékek és a gyönyörű óceánpartok milyen hatással vannak Mateusék építészetére, hogyan viszonyulnak ezen értékekhez a tervezés során a konkrét példáknál részletesen is kifejtjük.¹⁰

⁹ <http://www.nyaralnimegyek.hu/orszagok/htmls/europa/portugalia>

¹⁰ Fiona Dunlop: Portugália. Budapest: Geographia Kiadó, 2009. p.10.

3. Aires Mateus testvérek tervezési elmélete

3.1. A hely fontossága...

”A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, ha csak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható, területe négyzetmilliméterre kiszámítható és alakja körzővel és vonalzóval megrajzolható. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint ez az egy. A térnek képlete, a helynek génusza van.” (Hamvas Béla 1988) ¹¹

Mateusék építészetében a *genius loci* hatványozottan érvényesül. Munkásságukban fontos szerepe van a helynek, mely elemi hatással bír. Épületeik a történeti városszövetbe mindig gondosan illeszkednek, vagy akár magát a városszövetet is meghatározzák, mint például Sinesben (későbbiekben látni fogjuk hogyan). Az épített környezettel és a természeti környezettel egyaránt képesek harmonikus összhangot teremteni. A tervezési helyszínek széles skálája a történeti városmagtól a modern városnegyeden át egészen az óceánpartig terjed. Azonban magát az épületet fontosabbnak tartják a helytől.

A teret kivetíthetjük akár az egész településszerkezetre, az épületek a városi térben is elfoglalnak, lehatárolnak egy teret, vagy egy másik megközelítésből nézve akár ki is hasíthatnak egy darabot a város teréből.

3.2 A tervezési módszerük...

Mateusék alapvetően megkülönböztetnek alkotó munkát és folytonos munkát a tervezés szempontjából. A folytonos munkák: olyan munkák, melyek a velük lévő problémával járó egy körülmény miatt kezdőpontként szolgálnak egy korlátozottabb kutatási területen. Néha történelmi összefüggéseknél bukkannak fel örökségekre vonatkozó kikötésekkel, vagy rugalmatlan működési szabályzatoknál, melyek gyakran általánosabb megoldásokat produkálnak. ¹² Ilyen munkájuk például a Santa Marta Világítótorony Múzeum vagy a Sines-i Kulturális Központ. Azonban ezek a kötöttségek nem minden esetben jelentenek gondot, vagy vezetnek kivételes épülethez. Mateusék azt vallják, hogy nem kell az összes teljesítményüknek kivételesnek lennie, s ugyanez az eset áll fent akkor is, ha városokról beszélünk. Az is egy bizonyos szabadság érzetet ad nekik, hogy nem kell minden munkájukat

¹¹ Meggyesi Tamás: A külső tér, Budapest: Műegyetemi Kiadó, 2004. p. 37-38

¹² Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 8.

kiáltvánnyá formálni. Egy munka első szakasza magába foglalja az általános dolgoktól – a meghatalmazás, a hely, az anyagi és építési erőforrások – egy konkrét eset felé való elmozdulást. Ez a döntő lépés, s ekkor fedezik fel, hogy mit is tegyenek. Nagy felfedezések csak azután következhetnek be, hogy a munka felvett egy jól meghatározott utat.”¹³

A hivatalos és tervezett programjukban befolyással bír a kortárs művészet, szokatlan módon ötvözve az építészet tudományát annak történeti és elméleti utalásaival.

A grafikus rendszer megjelenítése a közlekedő részek befeketítésében, besötétítésében, és az állandó, tartós részek világosításában rejlik, (vagy fordítva) utalva a negatív területekre, amelyből ez az építészeti mód ered, közel hozva azt a megjelenítési formát, melyben a megjelenítés nem anyagiságában mutatkozik meg, de mégis képes kifejezni programjuk lényegét.

Egy következő szinten, a folyamat e tipológikus jellemvonása olyasfajta gondolkodásmódot alakít ki az építészeti megjelenítésben, hogy kialakítja a megjelenítési módok metanyelvét az építészeti tipológiában, nyitotta a külvilági vonatkozásokra, változásokra.¹⁴

Minden munkát azzal kezdenek, hogy a mögöttes problémáról gondolkodnak, a problémáról, mely létrehozza az építészetre való szükségletet. Mindig ezen a szemponton dolgoznak, megpróbálják felfedezni a munka lehető legtöbb problémáját és lehetőségét: a probléma határait. Mindig arra törekszenek, hogy ehhez minél közelebb legyenek, és mindig kétségtelenül a határokon belül maradjanak. Ez létfontosságú. Ezen túl lehetetlen általánosítani: nincs két egyforma munka.¹⁵

Van egy széles körben elterjedt elképzelés, miszerint a portugál építészek vázlatokat használnak a helyszín módszertani megközelítéseként. Az Aires Mateusék munkái látszólag valamelyest távolságtartóak a vázlatok tervezési eszközként való használatával szemben. Ez az elképzelés egy portugál mester, Alvaro Siza óriási befolyásából következett, aki az előbb említett módon használja a vázlatokat. Természetesen, a kivételes rajzolósi készsége és a szakmai elismerése is segített egy bizonyos irányzat létrehozásában. Valójában, a vázlatok nagyszerű eszközök. Habár nem sűrűn használják őket a helyszín megközelítésének módszereként, a kutatási folyamatainak alapvető és szerves részeként szolgálnak. Aires Mateusék műtermében különböző módokon dolgoznak: szabadkézi rajzokat használnak a

¹³ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 8.

¹⁴ Delfim Sardo, Emilio Tuñón (szerk.): Aires Mateus : [Coimbra]: Almedina, 2006.

¹⁵ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154

projekt kutatásaiban, 3D-ben terveznek, ahol az elemzés egy formájaként a modellek szolgálnak, és szigorú rajzokat használnak a megerősítés eszközeként. Más szavakkal élve, a vázlat csupán eszköz, és soha sem befejezés önmagában. A tervezésben az alapvető értelem átültetése a fontos, az elméből a kézbe való átvitel olyan módon, hogy a vázlat nyújtson biztosítást az elképzelés érvényességéről. Tehát a vázlatfüzeteiket mindig maguknál tartják, mikor utaznak vagy tanítanak. Kényszeresen rajzolnak, de nem gépiesen, hanem mindig egy céllal az elméjükben.

A szabadkézi rajzolással fokozatosan hitelesíteni lehet a munkát. Azok a konkrét szempontok, melyek rávezetik őket minden egyes munka felfedezésére, a modelljeikben és a vázlaikban bukkannak fel, ösztönök, hibák, telítettség és akaraterő segítségével.

Mikor számítógéppel rajzolnak, mindig felvesznek egy kiegészítő réteget, melyet „közvetíteli rétegnek” neveznek. Ebben a rétegben vázlatosan van bemutatva a terv, s ez lehetővé teszi számukra az indítvány fejlődésének ellenőrzését az alapelvek tisztaságának fenntartása mellett.

A modern építészet gyakran összekapcsolják a múlandó és a felfoghatatlan fogalmával, de Aires Mateusék munkái inkább a tartósság gondolatát igyekeznek felidézni. Ez eléggé egyértelmű a formára vonatkozó esetekben, a stabilitás vágyában és az anyag erejében való érdeklődésükben. Érdekes módon, mindez a programra való tekintet nélkül történik, legyen az üzleti, lakóhelyi, vagy kulturális.

Az építészetnek kizárólag a megértésen kellene alapulni, mivel ez az egyetlen szabályszerű módja az örökkévalóságra törekvésnek. Természetesen, ez nem jelenti, hogy ezt szó szerint követni kellene – különben el kellene fogadni, hogy az építészet befejeződött a katedrálisok időszakában –, de egy képletes értelemben mindenképp érdekeli őket.

Habár az építészet nem igazán örökkévaló, az alapelv, melyhez tartozik, lehet örökkévaló. Az építészetben nélkülözhetetlen egy tiszta elképzelés birtokában lenni; lehet, hogy nem megfejthető – és, valójában, talán nem is lesz az az átlagos felhasználó számára –, de valamilyen formában mindig látható és felismerhető lesz bárkinek, aki megtapasztalja azt. Megállapítható, hogy a Mateus testvérek számára az eszme maradandósága a fontos. Az igényekre való visszajelző képessége adja meg számunkra az időtlenségének a mértékét. Ezen a ponton, az elképzelés tisztasága ismét döntő fontosságúvá válik, egyszerűen azért, mert a tisztább dolgokat könnyebb használni. És az építészet számára fontos, hogy hagyja az életet természetesen folyni.¹⁶

¹⁶ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 6

3.3. A tömeg és térképzésükről...

Meghatározó térformáló eszközük a negatív térképzés, amikor úgy hoznak létre tereket, hogy elvesznek az egészből. Ezáltal nem csak egy belül kialakult zárt teret hoznak létre, hanem egy olyan komplex térrendszert, amely az épület tömegének a kialakítását már a tervezés kezdetén definiálja. Vannak meghatározott vonalak, amikkel kijelölik a tömeg egészének kontúrjait, de ezeket a belső terekben zajló térképzés minden egyes eleme befolyásolja és alakítja. A belső terek és a külső, elvett terek a tömeg egészén keresztül kommunikálnak egymással, és összhangban épülnek egymás mellé.

Mateuséknál a tömegkialakítás is egyszerű és kristálytisza. A legalapvetőbb térelemekből építkeznek, hasábok racionális kapcsolatából épül fel maga az épület egésze, mintha csak építőkockákat illesztenének egymáshoz. Minden egyes letett „építőkocka” pontosan meg van tervezve és az is, hova hogy kerül, hiszen magára a térre van hatással a helyzete, alakja és kialakítása. Minden épületükre jellemző, hogy a nyílások nem a homlokzat síkjába tartoznak, hanem a tömeg meghatározó elemei, a nyílások helyei is elvételek. Az épületeik tömege mindig határozottan kijelöli a helyüket a struktúrában, világosan közli, hogy ott vannak és helyük van ott, de fontos hogy pozitív értelemben emelkednek ki, hiszen minden részletükben összhangot teremtenek környezetükkel.

Az épületeik tömege, funkciótól és az adottságoktól függően, a monumentálistól az egészen apró tömegek felfűzéséig terjed, de mindig sikerül emberi léptékben maradniuk.

3.4. Térelméletükről...

Azt, hogy mi a tér nem lehet könnyen megfogalmazni. Egy olyan komplex kérdés ez, amire az emberiség mindig is kereste a választ és a múlt század filozófusainak, építészeinek és tudósainak sokasága is igyekezett megválaszolni. Többek között Alois Reigel, Giedion, Szentkirályi, Hajnóczy, Pogány, stb. A tér definiálására ebben a dolgozatban, bár a térről szól, mi sem vállalkozunk, pontosan összetettsége és a helyszűke miatt. Ehelyett három múlt századi építész térről alkotott gondolatait mutatjuk be, az El Croquis 154. Building the Mould of Space fejezete alapján, amelyek közelebb visznek minket Mateusék térépítészetének megértéséhez.

Ez a három megközelítés a tér ábrázolásához és képzéséhez, meghatározó mérföldkő volt a tartalmazott tér megújított értékeléséhez – mint a modern építészet nyitott, határtalan terének

ellentéte – az építészeti koncepcióban, elméleti és gyakorlati értelemben is. Abban az időben, ezeknek az érveknek jelentős hatásuk volt az építészeti szcénára, habár nem merítették ki a lehetőséget a vizsgálódásra a képzett tér és az értékelésének irányában, mint az építészet fő jellegzetességeként, ahogy azt az Aires Mateus munkákban láthatjuk.

1. Bruno Zevi, 1948, és Luigi Moretti, 1952

Az *Építészet, mint tér: Hogyan tekintsünk az építészetre* című könyvben Zevi kijelenti, hogy „az építészet főszereplője” a tér. „Az építészet nem a teret körülvevő építkezési alkotóelemek hosszúságának, szélességének és magasságának összeadásából származik, hanem inkább közvetlenül a semmiből árad ki, a körülkerített térből, a belső térből, melyben az emberek élnek és mozognak”.

Moretti és Zevi diskurzusának legérdekesebb szempontja a belső tér pozitív alakként való értékelése, mely a környező falak negatív talaja ellenében van értelmezve, továbbá a burkolt kijelentésük arra vonatkozóan, hogy ezen térnek a formáló eleme a falak belső kerülete, a vastagságukra és a külső formájukra való tekintet nélkül.

2. Louis Kahn, 1957

Az 1959 XI CIAM Otterlói kongresszus ülésén felvázolt terv alapján Kahn úgy alkalmazta a 'szolgáló' és 'szolgált' terek közötti megkülönböztetést, mint a terv szervező alapelve. A 'szolgáló' terek – mint például a tűzlépcsőket, vagy a szellőző járatok és ehhez hasonló berendezéseket befogadó tömbök – a négyzet alakú munkazónák minden oldalának közepéhez kapcsolódnak. Mind a 'szolgáló', mind 'szolgált' terek egy szabályos alakkal vannak meghatározva és össze vannak kapcsolva a terv alkotásának érdekében.

3. Robert Venturi, 1966

Venturi kimondja: „A külső és a belső közötti ellentét lehet az ellentmondás fő megnyilvánulása az építészetben. Azonban a huszadik század egyik erőteljes maradisága az ezek közötti folytonosság szükségessége: a belsőt a külső kell, hogy kifejezze.”.¹⁷

Francisco és Manuel Mateus munkáinak ebben az áttekintésében láthattuk a teljesítményük változatosságát és gazdagságát, az intenzív kísérletezés eredményét alapvető építészeti kérdések felé, egy nagyon radikális megközelítéstől küzdve. A legfontosabb szempont Aires Mateusék munkájában az, hogy nem annyira érdekeltek magában a tömegben, mint az űr

¹⁷ Juan Antonio Cortes: *Building the Mould of Space In: El Croquis* 154: p. 20-23.

kiadásában, belőle és abban a módban, ahogy az űr észlelt és tapasztalt, nem mint egy negatív hanem egy pozitív tér, felszerelve határozott formákkal, dimenziókkal és fényviszonyokkal. Ha összegeznünk kellene ezeknek az építésznek a munkáját egyetlen jellemzővel, azt mondhatnánk, hogy a fontosság nem abban a szilárd testben, téridomban rejlik, amit terveznek és építenek, sokkal inkább az űrben (void) – felruházza térbeli minőségekkel –, amelyeket ezek a szilárd testek tartalmaznak vagy határolnak. Ennélfogva azt mondhatjuk, hogy az ő elsődleges érdekeltségük nem abban van, amit fizikailag szerkesztenek, hanem abban a térben, amely meghatározott és körvonalazott ennek a szerkesztésnek köszönhetően. A forma építése – folyamatos vagy nem folytonos – egy térben, amely tapasztalt („...az űrt (void) olyan tapasztalattá tenni, mint a teret”) éppen annyira ezért, mint ahogy Aires Mateusék munkájában láttuk, a cél, amit keresnek jelenleg, és a nézőpont az, ami az ő tervezésüket olyan értékesé teszi.¹⁸

3.5. Homlokzatképzésük és anyaghasználatuk...

Mateusék munkáját fémjelzi, hogy az építési folyamat soha nincs bemutatva. Ami mindig szembe ötlük, az a teret formáló anyag kinyilvánítása, viszont ez semmi mást nem fed fel. „Az építési folyamatok és módszerek az építészettel járnak, és érdeklik őket, mint kutatási területek. Munkáikban ezeket a dolgokat más, alapvetőbb értékek szolgálatába állítják. Különösen a tér és a tömeg mértani tisztasága, mely majdnem elkerülhetetlenül előre feltételezi az anyag folytonosságát a beépített térben. Az építészet azon fajta felfogása, melyet ők keresnek, főleg ezektől az értékektől függ. Az ezeket erősítő épület szerkezettani módszerek viszonylag járulékos szempontok, és ezek kihangsúlyozása szükségtelen, vagy akár célszerűtlen is lehet. Viszont a dologhoz való hozzáállásuk nem dogmatikus, és nem zárják ki ezen körülmények változtatásának lehetőségét.” Az építési lehetőségeket a munkáikban mindig az az elképzelés határozza meg, amit az anyagok közölnek számukra. Természetesen az érzékek a látható anyagra összpontosítanak, viszont az érintés, a hallás, a szaglás, sőt, a látás is egy kicsit a közvetlen felületen túl halad; ebből következik a túl vékony burkolat iránti ellenszenvük, és érdeklődésük az elemek „egy bizonyos anyagból állósága” iránt is.

Minden anyag, kivétel nélkül, közöl valamit. Az ő esetükben, lehet, hogy nem is igazán az anyag a kutatásuk középpontja, hanem inkább az a mód, ahogy ez az anyag összefügg a felvetett térbeliséggel.

¹⁸ Juan Antonio Cortes: Building the Mould of Space In: El Croquis 154 : p. 41.

A kontextus, melyben dolgoznak (a portugál kontextus) nagyon korlátozott az új építési anyagokkal és módszerekkel való kísérletezés lehetőségét illetően. A piac és az ipar nagyon rugalmatlan alapvető szabályokat szab meg. Olyan kevés a lehetőség, hogy a választás ritkán okoz problémát nekik.¹⁹

3.6. Belső térképzésükről...

A városi terek léptékétől az épületek tömegén és homlokzatán keresztül fokozatosan haladtunk az épületek belső terei felé. Nem véletlenül a vizsgált hét épület belső tereinek vizsgálata volt az elemzés utolsó szempontja. Pogány Frigyes gondolata alapján a tér ezen szintjén a szemlélőt körül veszik az építészeti elemek, belülről, magából a térből fogja fel a teret. Egy épület belső tere a leginkább felfogható tér az ember számára, az ő léptékére van formálva, így könnyebben tud vele azonosulni, jobban fel tudja fogni és meg tudja érteni, mint az akár kicsivel is nagyobb térdimenziókat. A belső teret fel tudja mérni és akkora részletét látja át, ami már elegendő a biztonság vagy nyugalom érzetéhez. A látás mellett már a hallást, szaglást vagy tapintást is igénybe veheti. Aires Mateusék térépítésze a belső terekben teljesedik ki. A tömeg és homlokzat elvételei a belső térben is megjelennek, vagy éppen a belső terek elvételei vetülnek ki az egész épületre, de mindenképpen az épület egészét meghatározzák. Ezekben a terekben már nem csak negatív térképzésről beszélhetünk, hanem az elvételek által létrejövő művészi szintű belsőépítésetről, térszobrászatról. A funkció és alaprajzi elrendezés meghatározzák a belső terek kialakítását, hierarchiáját. Mateusék nem közvetlenül egy nagy, összefüggő teret hoznak létre a tervezés során, hanem sok kisebb teret mesterien kapcsolnak egymáshoz, melyek gondos összeépítés által alkotnak egy összetett térrendszert. A térrendszer komplexitását tovább fokozzák azok az elvételek, amelyek már a külső térrel kötik össze a belsőt.

¹⁹ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 13-14

4., A vizsgált 7 épület bemutatása

4.1. Lisszabon, Rektorátus épülete (1998-2002)



(Lisszabon, Rektori épület, saját készítésű fényképek)

A városi beépítésre példa, de a külvárosi zónában található a Rektori épület. Lisszabonban a városi autópálya-körgyűrű szomszédságában fekszik egy, a környezeténél magasabban fekvő platón. A területet egykoron uraló jezsuita iskola impozáns, hosszan elnyúló tömegével próbál kapcsolatba kerülni az új épület: mind helyét, mind magasságát a meglévő rendszer jelöli ki, és az új együttes szervezi az egyetemi campus hatalmas nyílt területét.²⁰ A jezsuita iskolán kívül nincs meghatározó épület, amihez alkalmazkodnia kellene, csak néhány modern toronyház vele szemben. A Rektorátus teljesen homogén toronyépülete hatalmas tömbként emelkedik ki környezetéből, és a rá merőlegesen elhelyezkedő puritán homlokzattal térfalként határol le egy intimebb teret, a Rektorátus lépcsős platóját.

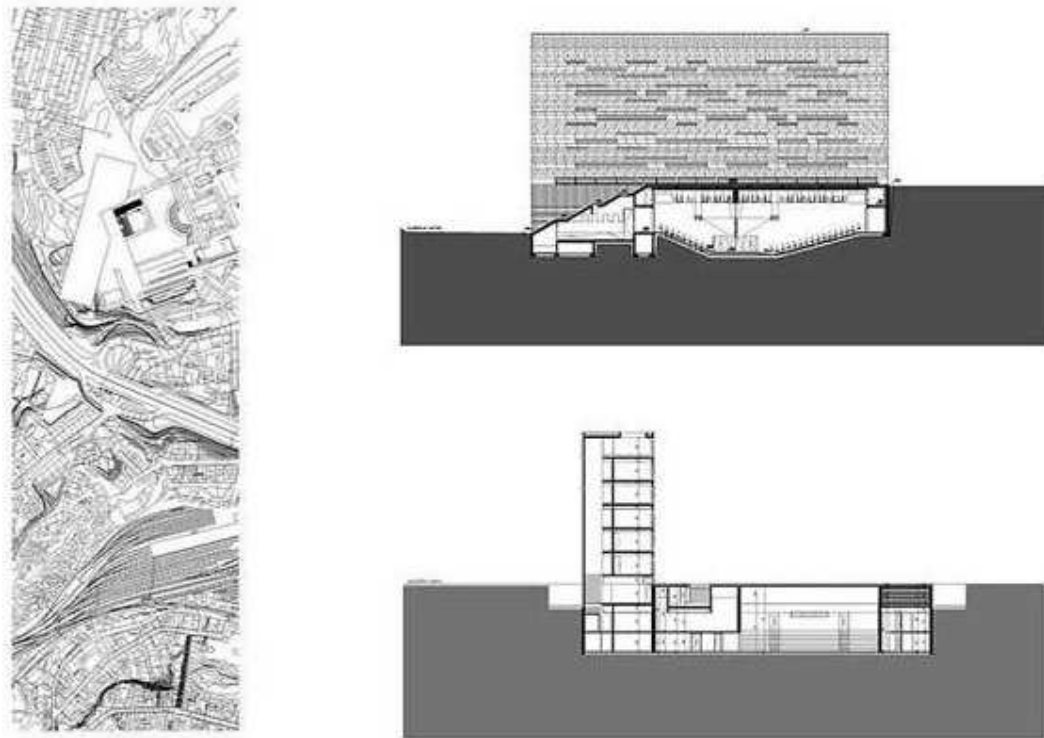
A megfogalmazott program két külön zónára osztja az általuk tervezett házat. Az adminisztratív irodák a Monsato parkkal szembeni karcsú toronyépületbe kerültek. Hatalmas csarnokok, tárgyalók és előadótermek találhatók a "platóépítményben", ami a tér és az iskola fennsíkja közötti szintkülönbséget egyenlíti ki. A toronyépület épp a háromemeletes iskola magasságáig ér fel. A homlokzat fehér kőborítású, a vízszintes kiosztású ablakok az épület magasságát ellenpontozzák. A teret és a hozzá vezető lépcsőfokokat ugyanolyan kő borítja. Az épületek alkotta szimbolikus tér együttes ebből az egynemű alapból formálódik meg és emelkedik ki.²¹

²⁰ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet, Budapest: Terc Kft., 2010. p. 254-255.

²¹ <http://epiteszforum.hu/manuel-es-francisco-aires-mateus-uj-rektori-epulet-lisszabon-1998-2002>

A Rectori épület tömbjei jó példák a monumentalitásra. A megfelelő helyeken feltáruznak, megnyílnak, nem többet, mint amennyi feltétlenül szükséges, de ezáltal mégis feloldják az irdatlan méreteket és barátságos lépték alakul ki.

A Rectori épület nagyon egyszerű tömegkialakítása egy hangsúlyos függőleges és egy meghatározó vízszintes elem egyensúlyteremtésén alapszik.



(Lisszabon, Rectori épület helyszínrajza, metszetei)²²

A magas toronyrész hatalmas, vakítóan fehér hegyként emelkedik ki a dombok közül. Ezt a nagy kiugrást egy szintén terjedelmes plató ellenpontozza, mely ráadásul egy nagy lépcsősorral igyekszik még inkább a környezetébe simulni. A vizsgált épületek közül ez épült leghamarabb, és érzékelhető, hogy még ekkor nem jutottak el a teljesen letisztult formákhoz.

A homlokzatot fehér gránitkövekből alkották, melyet függönyfalas rendszerben rögzítettek a tartószerkezetre. Az északi homlokzat teljes egészében nyílás nélküli, a gyönyörű homogén, fehér gránitkö burkolat vékonyabb, vastagabb sorai teszik izgalmassá a felületet. A nagy tagozástól mentes felületek nemes anyaggal elegánsan mutatkoznak az épületen. Az, hogy szereti a sima, tiszta felületeket a belső terében is megmutatkozik a folyosókon, ahol a fehér ajtók belesimulnak a falba, szinte észrevétlenül maradva. A jezsuita iskolával közrefogott térre néző oldalon meghatározott ritmusban három fajta méretű széles és alacsony ablak

²² http://regi.epiteszforum.hu/imagelist/gallery&nid=1952&img_id=9177

csíkok szolgáltatják a fényt az irodahelységekbe. A csíkos kiosztást a térre néző oldalon az épület magasságának optikai csökkentése miatt tervezték.

Rektori épület belső terei



(Rektorátus belső terei, saját készítésű fényképek)

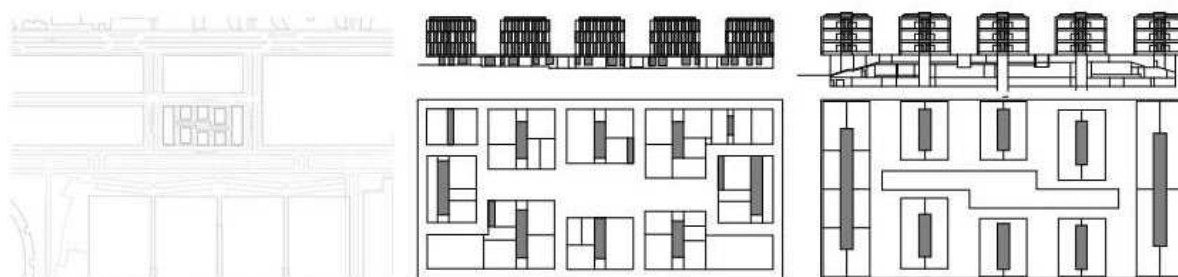
A többi vizsgált épületnél is előforduló elemként jelenik meg a belső terekben a mesterséges fényt szolgáló lámpák megoldása, melyek felülvilágítóknak tűnnek.

4.2. Lisszabon, Mar de Oriente (2008)



(Lisszabon, Mar de Oriente, saját készítésű fényképek)

A Mar de Oriente Lisszabon modern negyedében, az 1998-as világkiállításra épült Nemzetek Parkja körül létrejött fényűzésbe illeszkedik bele. Mindent a fém üveg és vasbeton ural, de a tervezők ezzel az ipari közeggel is tudtak azonosulni, sőt még a természetet is sikerült belecsempésznüik. Az épület egy teljes háztömbnyi helyen terül el, mind a négy oldalról utca veszi körül. Ebben a környezetben nincs épület vagy városszövet, amihez alkalmazkodni lehetne, ezért teljes egészében a nem messze lévő Tejo torkolat végtelennek tűnő kékségéből meríthettek. A szinte szomszédos Gar de Oriente vasútállomáshoz kapcsolódó bevásárló központtal, a Nemzetek Parkjának pavilonjaival és a többi városi épülettel nem is próbálják felvenni a versenyt, hiszen csak egy utcátömb a sok közül, inkább egy introvertált épületet, egyfajta menedéket hoztak létre ebben az állandóan nyüzsgő környezetben.



Lisszabon, Mar de Oriente, alaprajzok, metszete, homlokzata²³

Az épülettömb egészének közepében a fensík vissza van vágva, hogy a földszinten meghatározzon egy belső közteret, amibe mindkét irányból be lehet lépni, az irodák és a

²³ <http://www.archdaily.com/114224>

Juan Antonio Cortes: Building the Mould of Space In: El Croquis p. 31.

fennsík magasabb nyitott terei felől is.²⁴ A köztér nyitott a nyilvánosság számára, kapcsolatot teremt a négy utca között, amelyek a komplexumot körbeveszik. Az alsó szinten kávézók és üzletek kaptak helyet.

Sineshez hasonlóan egy belső intim tér köré szerveződik maga az épület, de itt már nem monumentális tömbökről van szó. Bár itt is nagy léptékek vannak, de itt már kisebb tömegek együttes rendszeréből áll össze egyetlen hasáb. A téglalapba foglalt tömeg kialakítása vízszintes irányban ketté van választva. Az alsó szint kívülről teljesen zárt. A felső szinten hasonló hasábok sorakoznak egymás mellett a külső oldalra zártan. Az első emelet felületét víz borítja, ez a belső átriumos tér hűtésére szolgál.



(Lisszabon, Mar de Oriente, saját készítésű fénykép)

Homlokzatilag egészen különböző dologgal találkoztunk. Egy légréses üveges függönyfalas rendszer uralkodik az emelettől kezdve, amely az irodák térelhatárolására szolgál. Sakktáblaszerű tömör-átlátszó felületképzéssel készültek, amire azt mondhatjuk, hogy tipikus Aires Mateus-os eszköz.

Az arculat felfedése egy folyamatos modul, nem csak az anyag határozza meg (beton, kő), hanem valami anyagtalan által is: a fény felsorakoztatásaival.²⁵

²⁴ <http://www.archdaily.com/114224/>

²⁵ <http://www.archdaily.com/114224/>

4.3. Moura, tömbbeépítés (2008)



Mourai tömbbeépítés, tömeg makett²⁶

Mourában modernsége ellenére a városi szövetbe és a jellegzetes utcaképbe is tökéletesen illeszkedő épülettömböt terveztek. Mateusék építészetét is és a területet is nagymértékben meghatározza a hosszú, forró, száraz nyár. Az épület a kisváros történeti belső zónájában fekszik, a várra néző csendes téren.

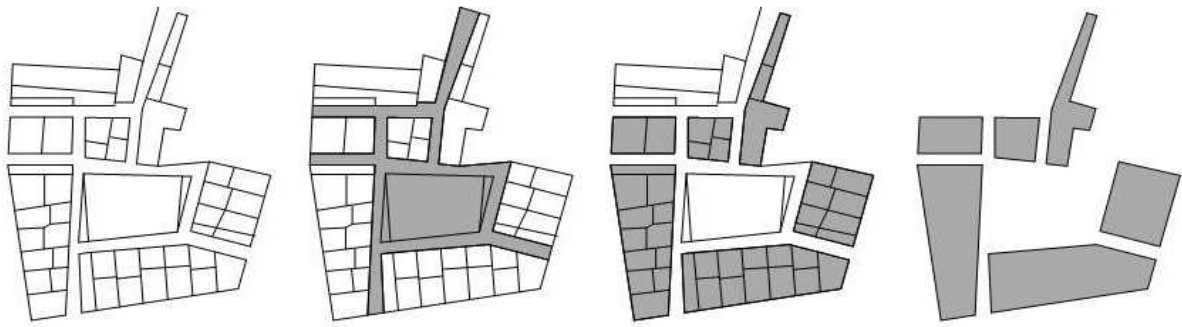
A komplexum követi a környező épületek tipológiáját az „ezer éves városban.”²⁷

A környező szűk utcák zárt sorú épületeinél megfigyelhető homlokzatképzés, a tagozatok, a fehér színezés mind meghatározzák az épület arculatát és kis körületekintés után feltárul, hogy az elsőre modernnek tűnő homlokzat, végletekig redukált formában ugyan, de gondosan a környező történeti épületek eszköztárából építkezik, a legapróbb részletekig.

A tervezési program egy régi épület felújítását és a mellette régóta gazdátlanul omladozó romok helyén létrehozott új épületet jelentette. Az épületegyüttes a környező utcákból elérhető – kolostorok kerengőit idéző - belső udvar köré szerveződik. A tömbszerű tömegalakítást a nyíláskiosztás absztrakt rendszere gazdagítja. A változatos és jelentős falvastagsággal megoldott kialakítás dinamikus, expresszív képet eredményez az intenzív napsugárzás hatására szinte egész évben.

²⁶ http://3.bp.blogspot.com/_Ut7u5BlpeI/SxGFddsi_FI/AAAAAAAAAGMQ/2ecT1ibPXyo/s1600/Aires+Mateus+-+A+housing+complex+in+Moura.jpg

²⁷ <http://www.iconeye.com/news/news/a-housing-complex-in-moura-by-aires-mateus>



(Moura, tömbbeépítés: alaprajzok különbözően, saját készítésű ábra)

A tervezésénél ügyeltek a történetiség megőrzésére, meghagyták a tűzrakó hely kéményét. Amely a folyosón jelentős térélményt nyújt. A belső tere elzárt a külsőtől és nehezen megközelíthető

Egy „kívülről zárt” hasáb határol le egy belső udvart. Azonban itt a zártság kettős, mert a földszinti irodák és üzletek az utcára nyitottak, de a belső udvara, ahonnan a felső szint lakásaihoz jutunk, már nehezen megközelíthető és zárt a nagy nyilvánosság számára.

A nyílások kiosztásán érdekes dolgokat figyeltünk meg. A nyílásméretetek egyformák a környező épületeken. A környező épületek párkányzatát egy modern formakövetéssel vitte át saját épületére. Méghozzá úgy, hogy az épület szerkezettani megoldásokat felülbírált. A nyílások szemöldökei viselkednek párkányzatként. A fehér vakolaton korrózió jelent meg, ami az épület reprezentatív megjelenését kedvezőtlenül befolyásolja. A külső és belső homlokzatképzése megegyezik. A nyílások beugrasztása az épület tömegébe gyakran használt eleme Mateuséknak, amely nem csak tagolja a homlokzatot, de az erős napfénytől is óvja a belső teret. A település környékén lévő dombok és a homlokzat között párhuzamot éreztünk a megfigyelés közben. A magaslatok és a mélyebb pontok kapcsolatban állhatnak a tömör és beugró üveges részekkel.



(Mourai tömbbeépítés, saját készítésű fotó)

4.4. Cascais, Santa Marta Világítótorny Múzeum (2007)



(Cascais, Santa Marta Világítótorny Múzeum, saját készítésű fénykép)

Cascaisban a Mateus fivérek az óceánparti üdülővároska ipari emlékét egészítették ki a hely történeti korokon átívelő periódusainak megértésével. A hajós nemzet évszázadainak tündöklését határozta meg az összefüggően kiépített világítótorony-rendszer, mely a partvidékek hajózhatóságát és ugyanakkor katonai ellenőrizhetőségét is szolgálták – e történet közvetlen bemutatását fogalmazza térré az épületegyüttes.²⁸

A tervezőknek egyáltalán nem kellett az épített környezettel foglalkozniuk. A Világítótorny Múzeum a kikötőváros partján, egy kis öbölben fekszik. A partot végigszelő autóútról egy kis bekötőúton lehet a múzeumhoz eljutni. Egyedül egy palotaépület található közvetlenül mellette, mellyel jól megférnek egymás mellett. Mögötte áll néhány lakóház, de ezektől fallal van elválasztva. Teljes egészében az óceánnal áll kapcsolatban. A természetből, az óceánpart szikláiból merítettek ötletet, így az épület teljesen összhangban van a környezetével. Az óceánpartot szabdaló sziklák formájához hasonló az újjépítésű épületek tömege.

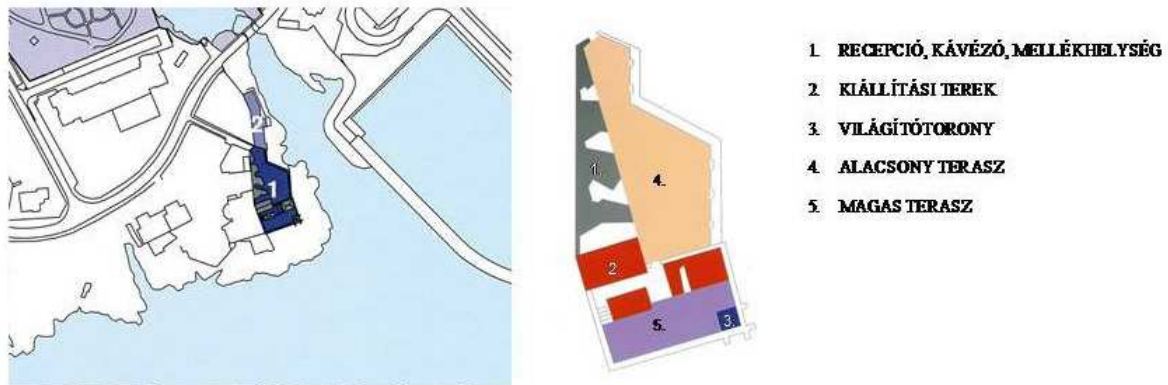
Aires Mateusék úgy döntöttek, hogy a világítótorony őrzők lakásait kiállítási terekké alakítják és egy új épületet hoznak létre kiegészítő funkciókkal. Kávézót, mellékhelységet, raktárt és egy kis könyvesboltot tartalmaz a bővítés.

Az örökségi helyszínen az új programhasználatához képest megoldották a mögöttes funkcionális kérdéseket, elősegítve a kapcsolatot két szempontból is.

Egyrészt a bővítést tekintve, mint egy beavatkozást, ami úgy feltételezi a mait, mint egy újabb történeti réteget, amely miközben megerősíti az autonómiáját, megjeleníti a természetes

²⁸ Octogon, 2009/3. szám, p. 30.

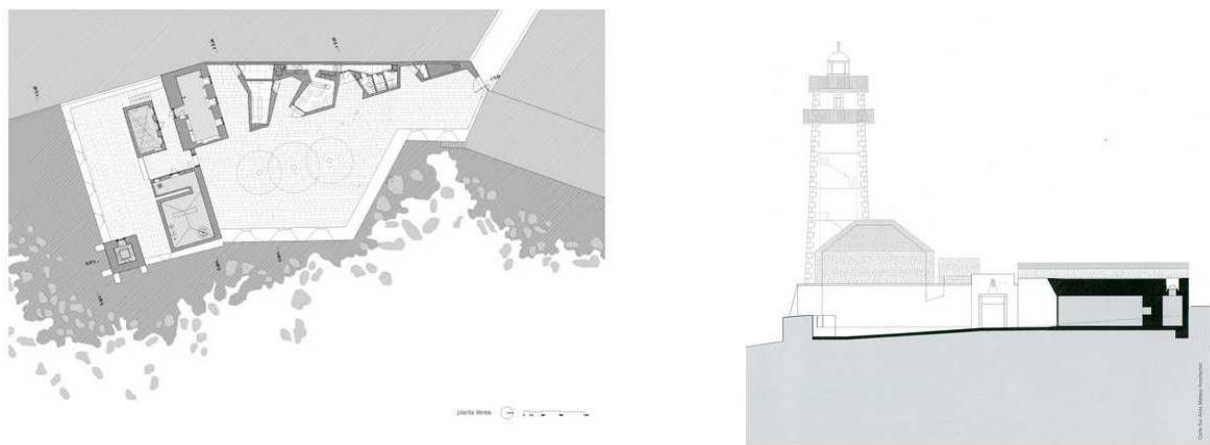
párbeszédet a már meglévő épületek, valamint a közvetlen és közeli környéken lévő épületek között.²⁹



(Cascais, Santa Marta Világítótorny Múzeum, helyszínrajza, alaprajza)³⁰

Másrészt tekintettel vannak a meglévő építészeti komplexumra, a kiigazításokat mindig a minimumra törekedve alkalmazzák, maradéktalanul tiszteletben tartva a történelmi értéket. Szükséges volt az elemek helyreállítása és teljességben tartása, kiigazítása annak érdekében, hogy megfeleljenek a programban lefektetett feltételeknek.

Santa Marta Világítótorny Múzeum, alaprajza és metszete.



(Cascais, Santa Marta Világítótorny Múzeum alaprajza, metszete)³¹

²⁹ Joaquim Boiça [et al.]: Santa Marta Lighthouse roteiro = guide-book. Cascais : [2008].

³⁰ Joaquim Boiça [et al.]: Santa Marta Lighthouse roteiro = guide-book. Cascais : [2008].

³¹ Joaquim Boiça [et al.]: Santa Marta Lighthouse roteiro = guide-book. Cascais : [2008]. p. 52, 55.

Tömegkialakítása teljesen különbözik a többi vizsgált épületüktől. Itt a külső részén zárt, befelé megnyíló a tömeg, ha csak a környezetből és helyszíni viszonyokból indulunk ki, de ha magát a Múzeum területén álló épületek csoportját nézzük, már más a helyzet.

Távolodva a torony archaikus megjelenésétől e közvetlenül kapcsolódó épületek már absztraktak, a további kapcsolódó épületrészek pedig egy erődítménnyel vizuális nyelvezetében fogantak. Kis téröblöket közrefogó, hegyes- és tompaszögű sarkokkal képzett fehér kubusok állnak a telekhatár mentén.³²

Ez részben egy felújítási munka volt, így a felújított épületek tömege már adott volt. Ezek egyszerű téglalap alapú hasábok. A hozzáépítés is ezekből a tömegekből indul ki, csak itt már az egy falra felfűzött kis hasábok tömegének sorozata egészen új jelentéstartalommal bír. Az erődítmény vastag falú bástyáinak formai átirata jelenik meg ezekben az építményekben. Az archaikus hatású felvezetésben az absztrakt fehér felületek dominánsan oldódnak az ég és óceán erős kékjében.³³



(Cascais, Világítótorony Múzeum, saját készítésű fényképek)

A kiállító tereknél csak az északi oldalra kerültek nyílászárók, ezek reflexfényt kapnak a mellette lévő épületről, így szórt fényt kapva jobb a megvilágítása a kiállított tárgyaknak. Ezáltal a belsőben sejtelmes fények uralkodnak.

³² Octogon, 2009/3. szám, p. 30.

³³ Octogon, 2009/3. szám, p. 30.



(Cascais, Világítótorny Múzeum belső terei, saját készítésű fényképek)

A lőrés szerű ablakok utalnak a hely erődítményként való szolgálásának múltjára, de párhuzamosan óv a direkt napfénytől.

4.5. Vila Nova da Barquinha, általános iskola (2011)



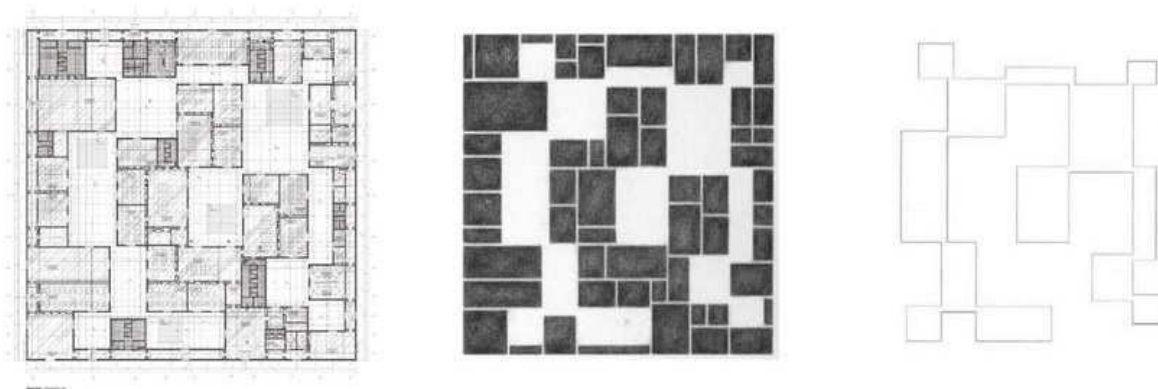
(Vila Nova da Barquinha, általános iskola, saját készítésű fényképek)

Vila Nova da Barquinha Lisszabontól jóval északabbra, de még a középső, Ribatejo régióhoz tartozó területen, a Tejo folyó partján található kisváros. Az általános iskola a város szélén, a várost átszelő főút mellett fekszik egy lakóövezetben, lakóparkok szomszédságában. Itt sem kell már városszövethez vagy szomszédos épületekhez alkalmazkodni, hiszen az épület különleges és végtelenül letisztult, de ugyanakkor mozgalmas és játékos tömegkialakításával maga határozza meg a környezetét. Magát az épületet egy hatalmas park veszi körül, amelynek az egész területe vöröses színű homokkal van leaszóva. A szárazságot tűrő fák sokasága biztosítja az enyhülést adó árnyékot és a természet közelségét. A környező táj rendkívül száraz az időjárás miatt, aminek az olajfa remekül ellenáll így tele van vele a környék.

A megbízás egy olyan iskola tervezésére szólt, amely eleget tesz a speciális követelményeinek és szintén felhasználható más közösségi tevékenységekre. Ennélfogva a program magában foglal egy élő tudományos központot és számol néhány terület független használatával. A követelmények zónákban tükröződnek vissza, amelyek direkt elérést tesznek lehetővé kívülről, létrehozva egy határt, hogy 'védjék' az osztálytermeket, korosztály szerint csoportosítva az iskolában és egy folytatódó külső téren is.³⁴

Funkcionális tisztaság jellemzi az épületet. Az egyes funkciójú részek között könnyen lehet mozogni. Könnyebb a rendet fenntartani és a gyerekekre felügyelni köszönhetően annak, hogy minden osztályteremnek saját udvara van, amelyet csak az adott osztály használhat. Az adott szakirányú tantermeket is úgy alakították ki, hogy tárgyilag összeférő tantermek egymás mellett, vagy legalábbis közel helyezkedjenek el egymáshoz, mint például a fizika, kémia, biológia termek.

³⁴ School in Vila Nova da Barquinha In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 p. 170.

(alaprajz, tömör részek, külső terek)³⁵

A játszóterek alternatív keringő rendszerek és ellenőrzött zónák egyszerre. A helyek precíz tömegekkel vannak árnyalva változó magasságokkal. A programot úgy alakították ki, hogy a használatok variációját és a mozgások formáját is lehetővé tegye. A terek fehérek, semlegesek kellemes kiterjedésekkel. Ugyanezt a tervezési logikát alkalmazták a belső falakon és kövezeten, és ugyanolyan pontos derékszögű kiterjedéseket használtak minden nyílászárónál.³⁶

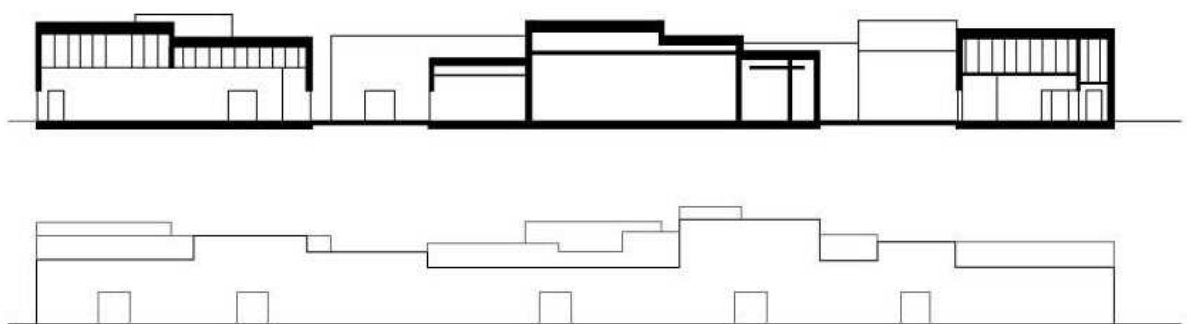
A belső terek köré szerveződik maga az épület, azonban már egy rendkívül összetett rendszerről van szó a tömeg tekintetében is. Ahogy már bemutattuk a végletekig racionális szerkesztést, a tömeg csak fokozza ezt a hatást. Egy négyzet külső oldalára zártan és a belső térhálózatban vannak elhelyezve kubusok és hasábok. Ezek kapcsolódnak is egymáshoz és mindegyiknek megvan a maga funkciója. A tömeg itt is inkább a belsőben kialakult terek felé nyitott. A hófehér hasábokat additív módon rendezték egymás mellé, mindegyiknek különböző a mérete, így egyedi és mozgalmas tömegrendszer alakul ki, mely a homlokzaton is játékos és mozgalmas.

³⁵ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 29., p. 174

³⁶ School in Vila Nova da Barquinha In: El Croquis 154: Aires Mateus, 2002-2011 p. 170.



(Vila Nova, Általános Iskola, saját készítésű fényképek)



(Vila Nova, általános iskola: metszet és homlokzat, saját készítésű ábra)

Az iskolánál ugyan az a helyzet, mint a Mourai tömbbeépítésnél, vagy a Világítótorony Múzeumnál Cascaisban, fehér vakolt falak, melyek tisztaságot sugároznak. A belső fehérség az elme tisztaságát segíti elő.

4.6. Sines, Kulturális Központ (2005)



(Sines Kulturális Központ, saját készítésű fényképek)

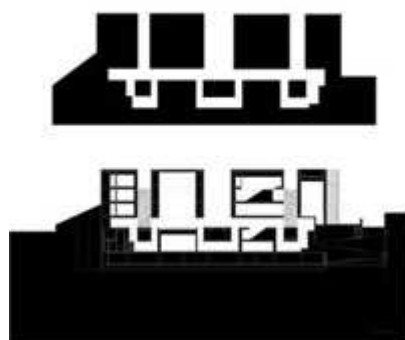
Sinesben az óváros határvonalán álló épület még mindig a városi szövet szerves része, de már egy újabb építésű városrészszel is kommunikálnia kell. A terület, ahol a Kulturális Központ elhelyezkedik, kijelöli a kezdetét annak a fő utcának, ami összeköti a belvárost a tengerrel. Mivel maga ez az utca is az épület részét képezi, az épület egyfajta hagyományos kapubejárat a város történelmi központjához. Sokkal meghatározóbb a tőle nem messze a parton lévő vár, aminek monumentális léptékű falaihoz a külső tömegek alkalmazkodnak. A terjedelmes funkció lista megkövetelte a maximális telekbeépítést. A hely kiválasztása döntő fontossággal bírt. A megbízás átvételekor a helyszín még nem volt meghatározva; a Sinesi Városi Tanács több lehetőséggel is rendelkezett a területet illetően, melyeket az ipari kikötő szolgált. Ezen helyszínek közül néhány nagyon érdekes volt, főleg a legmagasabban fekvő telkek, melyek az óceánra néztek. Azonban, a kiindulási pontjuk az volt, hogy visszautasították ezen helyszíneket, mivel egy kulturális központnak bejáratként kell szolgálnia a város számára: egy egyedi összeköttetési pont, mely a város szívével áll kapcsolatban. Úgy gondolták, hogy az egész várost át lehet alakítani az által, hogy egy kulturális központot illesztenek a régi városrész szélére. Viszont nem egyszerűen a főutcán helyezték el az épületet; a főutcát vezették bele az épületbe. Az utca mindkét oldalán felvásárolták az ingatlanokat, majd az alagsor szintjén összekapcsolták őket. Mindenki, aki végigsétál az utcán átmegy az épületen is, s élvezheti azt akkor is, ha ténylegesen nem lép be.

Tevékenységek sorozatát fogadja be, aminek megvan a lehetősége, hogy létrehozzon egy kivételes épületet: kiállítási terek, könyvtár, mozi/színház és dokumentációs központ. A terjedelmes lista megköveteli az utcával határolt, maximalizált telek elfoglalást.³⁷

³⁷ Ricardo Carvalho: On the Permanence of Ideas, In: El Croquis 154 : p. 12.

(Sines, Kulturális központ alaprajzai)³⁸

A Rektori épülethez képest tovább van redukálva a tömege és a homlokzata is. A tervezők a közeli várat megidéző és tömegében is ahhoz viszonyuló léptékben dolgoztak. A Rektorátushoz hasonlóan határozták meg a magasságot. Itt is két meghatározó tömb van, ezek viszont kívülről, látszólag, egy utcával ketté vannak vágva a már említett kapu funkció miatt, azonban a föld alatt teljesen egészében össze vannak kötve. A kívülről zárt és tisztán tagolt hasábok külön-külön két belső átriumot fognak közre, így egy belső intim térből nyílnak meg a külvilág fele.

(Sines, Kulturális Központ homlokzata, metszete)³⁹

A homlokzatképzésnél a burkolólapok kiosztása hasonló a Rektori épülethez. Az épület elegáns vöröses gránit burkolatával feltűnő jelenség a városközpontban. A vár miatt használták ezt a színű és típusú burkolólapot. Apró lőrészerű lyukak szolgálnak természetes

³⁸ http://adbr001cdn.archdaily.net/wp-content/uploads/2012/03/1331819972_26.jpeg
<http://www.archdaily.com.br/br/01-38094/centro-de-arte-em-sines-aires-mateus/29-13/>
<http://www.archdaily.com/131837/sines-center-for-the-arts-aires-mateus/level-01-plan-29/>

³⁹ In: El Croquis 154: Aires Mateus, 2002-2011. p. 32.

bevilágítóként. Az ablak nélküli homlokzaton lyukak vannak, amelyek egy folyosó megvilágítására szolgálnak. Az egész zárt világot az alsó szint kirakatszerűségével oldják fel. A magasságkülönbségeket összekötő közlekedési útvonalak is önálló, jól megszerkesztett alkotásokként kapcsolódnak a térhez. A Sines Kulturális Központ földszint alá vezető hangsúlyos rámpájához hasonló megoldás található a Rektori épületben, csak nem olyan kitüntetett szerepben. A nyílászárók és a hozzájuk kapcsolódó, hozzájuk vezető tér a belsőben is kitüntetett szerepet kap. A nyílászárók elve kiharapásokban kapnak helyet, melyek az átgondolt, egész enteriőrre kiterjedő térplasztika részei.



(Sines, Kulturális Központ belső terei, saját készítésű fényképek)

Ha ezek az elvételek a padlóban vannak, akkor azonos méretű kiharapás jelenik meg a plafonon is. Ami mindegyik épületüknél megfigyelhető és állandó alkotóelem, az, hogy a világítótestek is térelemek, a plafonba vágott térplasztikákba vannak süllyesztve. A mennyezet síkjába vannak rejtve a lámpák, ezáltal különleges, szórt fényhez hasonló a megvilágítás és olyan hatása van, mintha felülvilágítóból közvetlen napfény érkezne a térbe.

4.7. Alcácer do Sal, Idősek otthona (2010)



(Alcacer do Sal, Idősek otthona, saját készítésű fényképek)

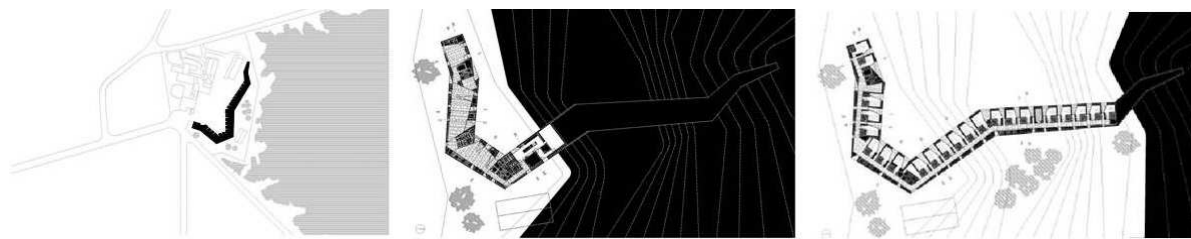
Alcácer do Sal egy kis város a nagyon alacsony népsűrűségű Alentejo régióban. Az Idősek otthona egy újabb építésű városrészben található. Környezetében nincs jelentős épület, a városszövet helyett itt már a természetbe illeszkedik bele.

A 3640 négyzetméteres épületet a telek változó lejtésének figyelembe vételével helyezték el.⁴⁰ Egy domboldalon terül el, mondhatni olvad bele. Egyedül a közvetlen szomszédságában álló, már meglévő egészségügyi épületeket kellett figyelembe venni, melyek a város szélén találhatók, az Idősek otthona másik oldalán már egy erdő terül el.

A program egy meghatározott, nyilvánvaló úton indult el, de utána keresztülment egy mélyreható változáson. A program eleinte súlyosan feltételhez kötöttnek tűnt, és elkezdtek egy egyszerű megoldásról gondolkodni. De a folyamat során a közösségről és a kontextusról növekvő ismereteik különböző helyrajzi, társadalmi és történelmi tulajdonságokat fedtek fel, melyek új lehetőségeket nyitottak meg és jelentősen új irányba terelték az eredeti projektet.

Valójában a fő tulajdonsága ennek a területnek, amely kezdetben úgy tűnt kifárasztotta az építési kapacitását, egy képesség hogy számos kiemelkedő külső területet hozzon létre, amely tisztázza a kapcsolatot a karbantartott épületek és az újak között. Ezeknek a területeknek szintén óriási hozzáadott értékű tulajdonsága van az élvezetek feltételeinek biztosításában, vagy éppen úgy a jelenlegi lakók és a látogatóik kezelésében. Habár néhány épületet le kellett rombolni, ezáltal felszabadítva a szükséges helyet az új otthonnak és nyitott területeknek a magánélet különböző fokozataival, a lehető legnagyobb számú meglévő elemet tiszteletben tartották. A projektet ezért úgy kellene tekinteni, mint egy ingatlan tisztító és megszilárdító folyamatot valamint az egyensúly helyreállítását az épületek és nyitott terek között.

⁴⁰ <http://hg.hu/cikkek/varos/15472-europa-legjobb-epuletei-2013-ban>

(helyszínrajz, földszinti alaprajz, emeleti alaprajz)⁴¹

Megformálását befolyásolta, hogy használói egy meglehetősen speciális közösség; az épület funkciója valahol egy szálloda és egy kórház között van. Ennélfogva az építészek a közösségi és privát terek érzékeny kombinációjára törekedtek; az épület egésze pedig a használók közösségét képezi le: egyedi, szeparált lakóegységek egyetlen, egységes tömegbe komponálva. Az épület változatos térélményt kínál a lakók korlátozott mozgási lehetőségeire szabva; a lakóegységek méreteit a használókra optimalizálták.⁴²

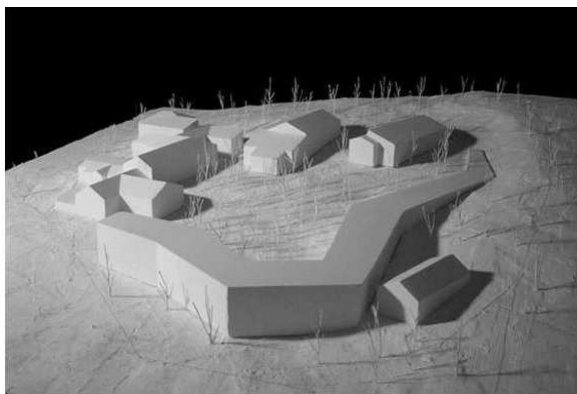
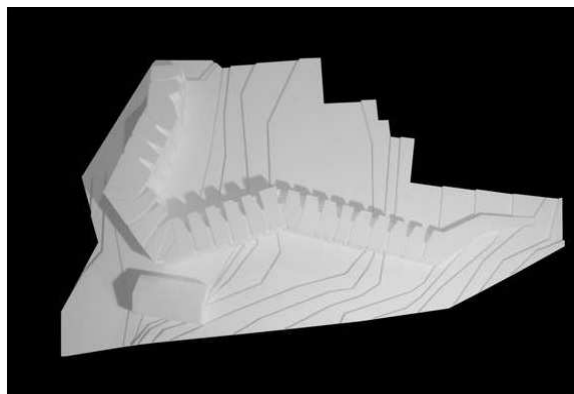
A földszinten túlnyomórészt társasági és szórakozási területek vannak: recepció, étkező és társalgó szobák, technikai zónák, úgy, mint konyha és ruhatár. A felső emeleteket elsősorban hálósobáknak és kiszolgáló területeknek használják, beleértve a társasági kapcsolatok zónáit is. Minden hálósoba, a dupla és az egyágyasok is egyaránt tartalmaznak egy fürdőszobát és egy privát teraszt. A fény belépését a hálósobákba a terasz falak visszaverődései szűrik meg, ezáltal megóvva a lakókat a tolakodó nézelődőktől és a szobákat a direkt napfénytől. A folyosók elosztásának változatos geometriája belső sétákra bátorít, megszakítva támogató terek által.

Az épület a legnagyobb lehetséges mennyiségű terület kiszabadítását ígélte. A déli-északi sarkon való pontos elhelyezésnek a célja, hogy létrehozzon egy hatalmas parkosított területet előtte, nyitva a közösség számára, és szintén hogy egyesítse több privát kertek sorozatát az épület és a fal között, amely kijelöli a déli-északi határt.⁴³

⁴¹http://www.bimbon.com.br/images/uploads/gallery_picture/picture/5159927df3693315e40005c3/51116f76b3fc4b75d9000050_alc-cer-do-sal-residences-aires-mateus_site_plan-1000x684.png
http://farm6.staticflickr.com/5175/5460578923_133ab8b294_z.jpg
<http://www.arch2o.com/wp-content/uploads/2013/03/Arch2o-Alc%C3%A1cer-do-Sal-Residences-Aires-Mateus-22.png>

⁴² <http://hg.hu/cikkek/varos/15472-europa-legjobb-epuletei-2013-ban>

⁴³ Home for the Elderly in Alcácer do Sal In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011. p.120-121.

Alcacer do Sal, idősök otthona, tömegmakettek⁴⁴

Tömege az előzőekhez annyiban kapcsolódik, hogy a tömeg csak utalásszerűen, részben határol le egy fogadó teret, de egyébként teljesen egyedülálló a tömegkialakítása. Az épület tömege egy keskeny sávban kígyózik ki egy dombból és a hosszú tömegsorolás után már egy háromszintes épületté növi ki magát. A nyílászárók és loggiák kiharapása a tömegből talán itt érzékelteti legjobban, hogy Matusék a tömeget, a homlokzatot és a belső tereket a térelvételek által összefüggő, egy rendszerként kezelik. Itt a tömeg és a homlokzat között különbség van. A homlokzat belefolyik az épület tömegébe, akár már belső térnek is számíthatna, de még mindig a külső környezettel van kapcsolatban.

A homlokzatképzésében itt már egy más szintre jutottak el ezen a területen. Ezek az építőanyagok extrémén egyszerűek: betonszerkezet, téglabelső falak, bevakolva és festve. Az épületnek fordított rétegrendű lapostető fedése van, a nyílászárók dupla üvegezéssel készültek. Az anyaghasználatban Mateusék egy finom utalást tesznek a régió építészetére a kiválasztott anyagokkal.



(Alcacer do Sal Idősök otthona, saját készítésű fénykép)

⁴⁴ <http://www.archdaily.com/328516>

5., Összegzés

Aires Mateusék munkássága mindenképpen figyelemreméltó a világ számára. Elhozzák a letisztult formák szépségét, az eszme tisztaságát. Még akkor is, ha a laikusok még nem értékelik az ő művészetüket. Az eszme maradandóságára hívnánk fel a figyelmet: a bemutatott hét épület egyenként mesél nekünk, és megfontolt, bölcs dolgokat mutat meg, de csak akkor érthetjük meg, ha érteni akarjuk. "Akárkit, ki szakadatlan igyekszik felfelé...csak azt menthetjük meg." ⁴⁵ Ez az idézet számunkra nem csak az építészekre vonatkozhat a vulkánhasonlatban. Az emberek el vannak nyomva a média által, és csak nagyon kevesen igyekeznek felfelé. Úgy gondoljuk, hogy azért lehetnek sikeresek Mateusék, mert van befogadó közönség a portugál társadalomban. Az emberek igyekeznek megérteni a művészeteket, hiszen az ő kultúrájukat erősíti.

A magyarországi építészeti hagyományokat alapul véve megállapítható, hogy az ő tervezési elméletüket hasznosítani lehetne. Meg kell találnunk a mi környezeti kontextusunkra, a mi történetiségünkre a válaszokat. Szükséges, hogy ráleljünk a megfelelő problémákra, és azokra találjunk megoldást. Itthon is lehet hasonló eszméjű épületeket tervezni, de félő, hogy a nagyközönség nem fogja értékelni, mert még nem állnak készen a letisztult formákhoz, hogy elhozzuk nekik a formák tisztaságát. Talán ezért nem is középületekben, hanem családi házakban kellene gondolkodnunk, ahogyan Mateusék is először a villaépületeiknél kísérleteztek az új térépítészeti megoldásaikkal.

Mateusék építészetükben a szépség egy lehetőségként létezik. A munkáikban mindig jelen van a kifejező eszközök korlátozása, amit a fény erősségén és változatain végzett munkákkal társítanak. Ha a fényre építészeti anyagként tekintenek, azt mondhatjuk, hogy ez az az elem, melyet a legjobban szeretnek a Mateus testvérek.

Az építészetünknek a tudományágunk határain belül kell működni és jelentéssel kell rendelkeznie. Ezen jelentést tisztán és hatékonyan kell kifejeznie a felhasznált eszközei által és a behelyezésének kontextusán belül, ez az a dolog, amit feltétlenül szem előtt kell tartanunk a továbbiakban.

A tervezési folyamatoknál nem csupán egyetlen út van, és minden érvényes út nyilvánvaló sajátosságokkal rendelkező eredményhez vezet. A minőségi építészet feltétlenül olyan építészet, melyet valamilyen féle transzcendencia ihletett, amit mi az épületek költői képességének nevezünk. ⁴⁶

⁴⁵ Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet. Budapest: Terc Kft., 2010. p. 314.

⁴⁶ Ricardo Carvalho On the Permanence of Ideas In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011, p. 19.

Az építészet lényegében egy irodalmi műalkotás, mivel információkat közöl velünk érzelmekről, történetiségről. Formál minket, akár egy jó könyv. Hatással van ránk, mint egy költemény. Aires Mateusék építésze a fentiekben leírt hatásokat kelti bennünk.

Hova halad ez a fajta építészet, nem tart-e zsákutcába? A sinesi kulturális központnál merül fel a kérdés, hogy hova egyszerűsödhet tovább a formálás? Talán azért nem tud kimerülni ez a fajta építészet, mert mindig az adott hely generálja a tervet, és mivel nincs két egyforma téri szituáció, ezért minden épületnek új megjelenése lesz.

Van-e következő elágazása ennek a „stílusnak”?

Ezekre a kérdésekre pár évtized múlva megkapjuk a választ.

Irodalomjegyzék

1.
Vukoszávlyev Zorán, Szentirmai Tamás: Kortárs portugál építészet = Contemporary Portuguese Architecture. Budapest: Terc Kft., 2010. ISBN 978 963 9968 11 0
2.
Ricardo Carvalho: Sobre la Permanencia de las Ideas = On the Permanence of Ideas In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p. 6-20. ISSN 0212-5633
3.
Juan Antonio Cortes: Construir el Molde del Espacio = Building the Mould of Space In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p. 20-41.. ISSN 0212-5633
4.
Centro Escolar en Vila Nova da Barquinha = School in Vila Nova da Barquinha In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p.110-117. ISSN 0212-5633
5.
Centro Cultural de Sines = Sines Cultural Center In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p.78-91. ISSN 0212-5633
6.
Museo del Faro de Santa Marta = Santa Marta Lighthouse Museum In: El Croquis 154: Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p.92-105. ISSN 0212-5633
7.
Hogar de Ancianos en Alcácer do Sal = Home for the Elderly in Alcácer do Sal In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p.118-133. ISSN 0212-5633
8.
Edificio Comercial y de Oficinas Mar de Oriente = Mar de Oriente Shops and Office Building In: El Croquis 154 : Aires Mateus, 2002-2011 : construir el monde del espacio = building the mould of space. p.160-169. ISSN 0212-5633
9.
Fiona Dunlop: Portugália. Budapest: Geographia Kiadó, 2009. ISBN 978-963-9810-20-4
10.
Delfim Sardo, Emilio Tuñón (szerk.): Aires Mateus : [publicado por ocasião da Exposição 'Aires Mateus: Arquitectura', Centro de Exposições, Centro Cultural de Belém, Lisboa, 14 de outubro 2005 - 15 de janeiro 2006, catálogo]. [Coimbra]: Almedina, 2006. ISBN 972-40-2660-4

11.

Pogány Frigyes: Belső terek művészete. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 1955.

12.

Joaquim Boiça [et al.]: Farol museu de Santa Marta = Santa Marta Lighthouse roteiro = guide-book. Cascais : Câmara Municipal de Casais, [2008]. ISBN 978-972-637-205-9

13.

Vukoszávlyev Zorán: Absztrahált történelem. In: Octogon, 2009. 3.(66.) szám, p. 30. ISSN 1418-522

14.

Alcácer do Sal Residences

<http://www.archdaily.com/328516/>

Letöltés időpontja: 2013-11-10 10:11

15.

Mar do Oriente

<http://www.archdaily.com/114224/>

2013-11-10 11:23

16.

Sines Center for the Arts

<http://www.archdaily.com/131837/>

2013-11-10 11:34

17.

Alcacer do Sal, idősek otthona

<http://hg.hu/cikkek/varos/15472-europa-legjobb-epuletei-2013-ban>

2013-11-11 12:01

18.

Rektorátus épülete

<http://epiteszforum.hu/manuel-es-francisco-aires-mateus-uj-rektori-epulet-lisszabon-1998-2002>

2013-11-11 13:12

19.

Moura

<http://www.iconeye.com/news/news/a-housing-complex-in-moura-by-aires-mateus>
2013-11-12 09:36

20.

<http://www.archworlds.com/wp-content/uploads/2013/02/francisco-e-manuel-aires-mateus.jpg>
2013-11-11 10:21

21.

http://regi.epiteszforum.hu/imagelist/gallery&nid=1952&img_id=9177
2013-11-11 19:01

22.

<http://www.archdaily.com/114224/mar-do-orient-aires-mateus/site-plan-373/>
2013-10-26 17:55

23.

<http://www.archdaily.com/114224/mar-do-orient-aires-mateus/level-00-plan-21/>
2013-10-26 17:58.

24.

<http://www.archdaily.com/114224/mar-do-orient-aires-mateus/level-01-plan-28/>
2013-10-26 18:02.

25.

http://farm6.staticflickr.com/5175/5460578923_133ab8b294_z.jpg
2013-10-26 1:19

26.

<http://www.arch2o.com/wp-content/uploads/2013/03/Arch2o-Alc%C3%A1cer-do-Sal-Residences-Aires-Mateus-22.png>
2013-11-11 19:49

27.

<http://www.archdaily.com/328516>

2013-11-11 19:55

28.

http://adbr001cdn.archdaily.net/wp-content/uploads/2012/03/1331819972_26.jpeg

2013-11-11 19:55

29.

<http://www.archdaily.com.br/br/01-38094/centro-de-arte-em-sines-aires-mateus/29-13/>

2013-11-11 19:57

30.

<http://www.archdaily.com/131837/sines-center-for-the-arts-aires-mateus/level-01-plan-29/>

2013-11-11 20:00

31. <http://www.nyaralnimegyek.hu/orszagok/htmls/europa/portugalia>